

BOLALAR ADABIYOTI ESTETIKASINING RIVOJLANISH TARIXI: JAHON TAJRIBASI VA O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘ZIGA XOS AN‘ANALAR

Oripova Kamola Davlatovna

Buxoro davlat universiteti doktoranti

oripovakamola91@gmail.com, +998914005695

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar adabiyoti estetikasining shakllanish va rivojlanish jarayoni jahon tajribasi hamda o‘zbek adabiyotining o‘ziga xos an‘analari misolida tahlil qilinadi. Avvalo, xalq og‘zaki ijodiga asoslangan ertaklar, dostonlar, eposlar bolalar adabiyotining ilk manbalari sifatida ko‘rib chiqiladi. Keyinchalik yozma shakldagi asarlar, jumladan, Gans Xristian Andersen ertaklari, Sharl Perro ijodiy merosi va L. Kerrollning “Alisa mo‘jizalar mamlakatida” asari jahon bolalar adabiyotini tubdan boyitgani alohida ta’kidlanadi. O‘zbek bolalar adabiyotining shakllanishida esa jadid adabiyoti vakillarining o‘quv-tarbiya yo‘nalishidagi asarlari, sovet davridagi ijtimoiy buyurtma mahsuli bo‘lgan, shu bilan birga, barkamol shaxs tarbiyasini ko‘zlagan ijod namunalari, mustaqillik davridagi yangicha mavzu va uslublar muhim o‘rin tutgani ko‘rsatib o‘tiladi. Bolalar adabiyotida bolalar ruhiyatiga mos til va uslub, fantastik unsurlar, tarbiyaviy g‘oya va ijtimoiy mas’uliyat kabi estetik tamoyillar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, globallashuv, raqamli texnologiyalar rivoji fonida bolalar adabiyotining yangi shakl va usullar bilan boyishi, an‘anaviy folklor asarlarining zamonaviy talqinlarda davom etishi, bolalar dunyoqarashining kengayishida adiblar zimmasidagi mas’uliyat xususida ham fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Bolalar adabiyoti, estetika, ertak, folklor, yozma adabiyot, jadidlar, mustaqillik davri, badiiy tasvir, tarbiya, globallashuv, raqamli texnologiya.

Abstract: This article analyzes the formation and development of the aesthetics of children's literature through the lens of global experience and the unique traditions of Uzbek literature. It first examines oral folklore—fairy tales, epics, and eposes—as the earliest sources of children's literature. Subsequently, written works, including Hans Christian Andersen's fairy tales, Charles Perrault's literary legacy, and Lewis Carroll's Alice's Adventures in Wonderland, are highlighted for their significant contributions to global children's literature. In the context of Uzbek children's literature, the educational and moral works of Jadid writers, the ideologically driven yet character-building examples of Soviet-era literature, and the new themes and styles of the independence period are emphasized. The article explores the aesthetic principles of children's literature, such as language and style suited to children's psychology, the use of fantastical elements, moral messages, and social responsibility. Additionally, the article

discusses how globalization and the rise of digital technologies have enriched children's literature with new forms and methods, while traditional folklore continues to evolve in modern interpretations, underscoring the responsibility of writers in broadening children's perspectives.

Keywords: Children's literature, aesthetics, fairy tales, folklore, written literature, Jadid writers, independence period, artistic depiction, education, globalization, digital technology.

KIRISH

Bolalar adabiyoti har bir xalqning madaniy-milliy merosini keyingi avlodlarga etkazishda, yosh avlodni har tomonlama tarbiyalashda alohida o‘rin tutadi. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarga sodiq, ijodkor va ochiq fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalashda bolalar adabiyotining mazmun-mundariyasi, estetik tamoyillari ham yangilanib bormoqda. Zero, elektron nashrlar, audio kitoblar, interaktiv ertaklar kabi zamonaviy formatlar an‘anaviy kitobxonlik madaniyatiga raqobatchi sifatida kirib kelar ekan, bolalar adabiyoti ijodkorlaridan ham shakl, ham mazmun jihatidan yangilanish talab etiladi. Shu bois bolalar adabiyoti estetikasining jahon tajribasi hamda o‘zbek adabiyotidagi an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlarni o‘rganish ayni paytda dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir. Mazkur tadqiqot milliy bolalar adabiyotining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish, uning jahon adabiyoti bilan uyg‘unlashgan hamda o‘ziga xos jihatlarini aniqlash va zamon talablariga mos yangi yo‘nalishlarni belgilash maqsadida amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bolalar adabiyoti bo‘yicha yaratilgan ilmiy-adabiy manbalar asosan ikki yo‘nalishda: folklor an‘analari va yozma adabiyotdagi rivojlanishdan iborat. Avvalambor, A. Avloniy, M. Behbudiy va A. Fitrat singari jadid adiblarning darslik va risolalari yoshlarga bilim berish va tarbiyaviy g‘oya singdirish borasida dastlabki qadamlardir. Sovet davrida G‘afur G‘ulomning “Shum bola” va Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Sariq devni minib” asarlari badiiy-estetik jihatdan diqqatga sazovor bo‘ldi. Jahon tajribasida esa Andersen, Perro hamda Kerroll ijodi ertak va nasrning bolalar ruhiyatiga mos ifoda uslublarini shakllantirgan. Sent-Ekzyuperining “Kichik Shahzoda” asari butun dunyo bolalar adabiyotida ramziy-falsafiy mazmunga ega nodir namunalardan biri sifatida e’tirof etiladi. Mazkur manbalar bugungi kunda ham klassik o‘rnak sifatida o‘rganiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida adabiy-tarixiy tahlil, qiyosiy metod va sistemali yondashuv usullaridan foydalanildi. Avvalo, bolalar adabiyotining milliy va jahon miqyosidagi namunalari tarixi manbaviy jihatdan o‘rganilib, ular o‘zaro qiyoslandi. Shuningdek, asarlar mazmunida bolalar ongiga mos ifoda uslublari, fantaziya elementlari, tarbiyaviy g‘oya va ramziy obrazlar tahlil qilindi. Tekshirish jarayonida badiiy matnlarning bola ruhiyatiga ko‘rsatadigan ta’siri, adiblarning ijtimoiy mas’uliyati ham e’tiborga olindi. Qolaversa, zamonaviy raqamli texnologiyalar taqdim etayotgan imkoniyatlar, interaktiv formatlarning bolalar adabiyoti

estetikasiga qo‘shayotgan yangiliklari kuzatilib, ular an‘anaviy shakllar bilan solishtirildi. Shu tarzda milliy bolalar adabiyoti rivojining hozirgi holati va istiqbollari xulosa qilib berildi.

NATIJALAR

Bolalar adabiyoti – dastlab asosan o‘quv-tarbiya maqsadlarida yozilgan, keyinroq esa alohida janr sifatida shakllangan asarlar to‘plamidir. Bolalar adabiyotining asosiy xususiyati – uning maqsadli auditoriyasi bolalar bo‘lishi, bu asarlarning bolalar ongiga mos shakl va mazmunda yaratilishidir. Bunda adib nafaqat bolalarning yosh xususiyatiga, balki ularning psixologik rivojlanish bosqichlariga ham e‘tibor qaratadi.

Bolalar adabiyoti oddiygina ertak va hikoyalar to‘plami emas, balki barkamol shaxs tarbiyasini shakllantiruvchi qudratli omildir. U bolalarning tasavvurini kengaytirib, fantaziyasini boyitadi, dunyo haqidagi dastlabki bilim va tushunchalarni egallashiga yordam beradi. Shuning uchun bolalar adabiyoti mazmunida insonparvarlik, ezgulik, rostgo‘ylik, mehnatsevarlik kabi ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar keng o‘rin oladi.

Jahon bolalar adabiyoti estetikasining shakllanish bosqichlarini quyidagi davrlarga bo‘ib o‘rganish mumkin.

1. Ilk manbalar va folklor an‘analari - bolalar adabiyotining ilk manbalarini xalq og‘zaki ijodidan qidirish mumkin. Dastlabki ertaklar, latifalar, dostonlar, qo‘shiqlar bolalar ongini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Jumladan, jahon adabiyotida “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”, “Koblandy” singari eposlar aynan xalq og‘zaki ijodining yirik namunalari hisoblanadi. Garchi bu eposlar barcha yoshdagi tinglovchilar uchun bo‘lsa-da, ular orqali bolalar ham milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, oilaviy mehr-oqibat kabi tuyg‘ularni o‘zlashtirgan. Yevropa adabiyotida esa “Iliada” va “Odisseya” kabi antik eposlar, keyinchalik esa xalq ertaklari – nemis adabiyotida Brat‘ya Grimm ertaklari, daniy adabiyotida Gans Xristian Andersen ertaklari bolalar adabiyotining poydevorini tashkil etgan.

Folklor asarlarini bolalar ongiga moslashtirish, ularni sodda va ravon uslubda qayta hikoya qilish yoki ertak shaklida bayon etish bolalar adabiyotining shakllanishida dastlabki qadam bo‘lib xizmat qilgan. Shu tariqa xalq og‘zaki ijodi namunalari badiiy-estetik tamoyillar takomillashgan, bolalar ruhiyatiga mos ifoda va tasvir vositalari paydo bo‘lgan.

2. Yozma bolalar adabiyotining rivoji - yozma bolalar adabiyotining shakllanishiga Yevropa maydonida XIX asrda katta e‘tibor qaratilgan. Xususan, ingliz adabiyotidagi L. Kerroll (“Alisa mo‘jizalar mamlakatida”) asari bolalar adabiyoti tarixida tub burilish yasagan. Ushbu asar timsolida bolalar adabiyoti endilikda nafaqat tarbiyaviy, balki badiiy-estetik, metaforik anlamlarga boy, rang-barang voqea-hodisalardan iborat hajmdor bir janr sifatida shakllanayotganini ko‘rish mumkin.

Fransuz adabiyotida Sharl Perro ertaklari, keyinchalik Anton de Sent-Ekzyuperining “Kichik Shahzoda” asari, rus adabiyotida esa Korney Chukovskiy, Aleksandr Pushkin ertaklari jahon miqyosida bolalar adabiyoti janrining nufuzini oshirgan. Ushbu asarlar jahonning ko‘plab tillariga tarjima qilinib, bolalar ijodiy tafakkuriga chuqur ta’sir ko‘rsatgan. Badiiy-estetik jihatdan ham, mazmun va shakl nuqtayi nazaridan ham bu asarlar bolaning hayot haqidagi

tasavvuri, uning orzu-umidlari, xulq-atvori va dunyoqarashini kengaytirishda ulkan rol o‘ynaydi.

3. Zamonaviy davrda bolalar adabiyoti - zamonaviy davrda bolalar adabiyoti jahon miqyosida har qachongidan ham rivojlandi. Elektron nashrlar, interaktiv ilovalar, audio va video formatdagi ertaklar, komikslar, “fantastik realizm” yo‘nalishidagi turli asarlar bolalar adabiyoti maydonini kengaytirdi. Bolalar adabiyotining nafaqat matnli, balki multimediami shakllari ham paydo bo‘ldi. Bu holatlar, bir tomondan, bolalar ongidagi voqelikni yanada boyitgan bo‘lsa, boshqa tomondan, an‘anaviy kitobxonlik madaniyatiga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatmay qolmadi. Shu bilan birga, bugungi kunda bolalar adabiyotida ekologik muammolar, texnik taraqqiyot, koinot kashfiyotlari, ilm-fan yutuqlari kabi ilg‘or mavzular ham ko‘plab uchramoqda.

MUHOKAMA

O‘zbek bolalar adabiyotining shakllanishi va rivojlanishini quyidagi davrlarga bo‘lib o‘rganish mumkin:

1. Folklor an‘analari va dastlabki yozma namunalarning paydo bo‘lishi, ya‘ni o‘zbek bolalar adabiyoti ham avvalo xalq og‘zaki ijodining ulkan xazinasiga tayangan. “Beshik to‘yi”, “alla”lar, ertak va masallar, xalq qo‘shiqlari bolalar tarbiyasida muhim o‘rin tutgan. Ertaklarda voqealarning soddaligi, ijobiy qahramonlarning yovuzlik ustidan g‘alabasi, xushfe‘llik va do‘stlik motivlari bolalar qalbida estetik did va ma‘naviy tuyg‘ularni uyg‘otib kelgan.

Ilk yozma asarlar sifatida jadid adabiyoti namoyandalari tomonidan yaratilgan darsliklar, hikoya va sahna asarlarini ko‘rsatish mumkin. Jadidlar, xususan, Abdulla Avloniy, Mahmudho‘ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy bolalar tarbiyasiga jiddiy e‘tibor qaratib, ularning ma‘naviy barkamolligi uchun bilim va odobga oid turli asarlarni tayyorlagan. Bu yozma manbalarda bolalar masalalari, o‘qish-onlash muammolari yoritilib, yosh avlodga milliy g‘urur va vatanparvarlik ruhini singdirish ko‘zda tutilgan.

2. Sovet davridagi bolalar adabiyoti - Sovet davrida o‘zbek bolalar adabiyoti ijtimoiy buyurtma sifatida, avvalo, kommunistik g‘oyalarni bolalar ongi va qalbiga singdirish vazifasini bajargan. Biroq shu davrda ham yuqori badiiy-estetik saviyaga ega bo‘lgan, ezgulik va insonparvarlik g‘oyalarini tarannum etuvchi qator asarlar yaratildi. G‘afur G‘ulomning “Shum bola” asari bola ruhiyatini haqqoniy ifoda etish, real sharoitdagi bola hayotini ko‘rsatish borasida e‘tiborli bo‘lsa, Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Sariq devni minib” singari fantastik ertak-povestlari ham bolalar ongiga xayoliy olamlar orqali hayotiy saboqlarni berish usulini takomillashtirdi.

Sovet davri o‘zbek bolalar adabiyotida, ayniqsa, qishloq mavzusi, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, ijtimoiy birdamlik kabi g‘oyalar ustuvor bo‘lgan. O‘quv darsliklarida ham maxsus bolalar hikoyalari, she‘rlar va ertaklar kiritilib, ular g‘oyaviy-tarbiyaviy jihatdan bir butun tizimga bo‘ysundirilgan edi.

3. Mustaqillik davrida bolalar adabiyoti - O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, bolalar adabiyoti ham yangi bosqichga ko‘tarildi. Avvalo, bolalar adabiyotiga bo‘lgan yondashuv tobora rang-baranglashdi: endi unda faqat tarbiyaviy g‘oyalar emas, balki milliy mentalitet,

xalqona urf-odatlar, an‘analar bilan birga, zamonaviy mavzular, fantastika, sarguzashtlar, ekologik muammolar, sport, zamonaviy texnologiyalar kabi mavzular ham keng o‘rin ola boshladi.

O‘zbek bolalar adiblarining asarlari jahon adabiyoti bilan hamohang tarzda rivojlanib, bolalar atrof-muhitga, ijtimoiy hayotga, dunyoning turli xil madaniyatlariga qiziqish bilan nazar tashlayotgani badiiy ifodalarda ham namoyon bo‘lmoqda. Masalan, Erkin Vohidov, Shukur Xolmirzayev, Nazar Eshonqul, Tohir Malik, Xurshid Do‘stmuhammad singari ijodkorlarning bolalarga mo‘ljallangan hikoyalari, ertaklari, she‘rlari kutilmagan syujetlar, rang-barang badiiy timsollar va sodda uslubda yaratilgani bilan ahamiyatlidir.

Ayni paytda mustaqillik davri bolalar adabiyotida yangi uslubiy ko‘rsatmalar, didaktik yo‘nalishlar, polixronik nutq shakllari, intertekstual yondashuvlar, zamonaviy vizual ifoda vositalaridan foydalanish ham kuzatilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, bolalar adabiyoti estetikasini boyitib, uning imkoniyat doirasini kengaytirmoqda.

Bolalar adabiyoti yosh avlodning ma‘naviy-axloqiy kamolotida, ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda katta o‘rin tutadi. Bolalar adabiyoti estetikasining o‘ziga xos xususiyatlarini anglash, uning uslublari va ta’sir usullarini o‘rganish orqali ijodkorlar badiiy asarlarning estetik ta’sirchanligini oshirishlari mumkin. Quyidagi 1-jadvalda bolalar adabiyotiga xos asosiy estetik tamoyillar bayon etiladi.

1-jadval.

Bolalar adabiyoti estetikasining o‘ziga xos xususiyatlari

Xususiyat nomi	Tavsif	Xulosa
Bola nigohidan ifodalash	Bolalar adabiyotida voqea-hodisalarning bola dunyoqarashi orqali tasvirlanishi. Bola o‘ziga xos fikrlash va his-tuyg‘ular bilan voqealarni qabul qiladi. Adiblar asarlarda bolalarning orzulari, qo‘rquvlari va ichki kechinmalarini tasvirlaydi.	Bola nigohi orqali aks etgan badiiy tasvir bolalarning qiziqishini oshiradi, badiiy asar estetik jozibadorlikka ega bo‘ladi.
Til va uslubdagi soddalik	Bolalar adabiyotida soddaligi, lekin mazmun jihatidan boy bo‘lgan tilda ifodalash. Nutqdagi sodda, qisqa iboralar, bolalarcha muloqot shakllaridan foydalanish bilan murakkab voqealarni tushunarli shaklda bayon qilishga e’tibor qaratiladi.	Tilning soddaligi bolalarga asarni oson tushunishga yordam beradi, ammo bu sodda tilda yozilgan asarning badiiy saviyasi yuqori bo‘lishi talab etiladi.
Fantastika va ramziy obrazlar	Bolalar adabiyotida fantastik unsurlar: sehrli voqealar, ramziy obrazlar, jonlantirilgan hayvonlar yoki buyumlar orqali bola tasavvur dunyosini kengaytirish. Bu elementlar bolani syujetga yanada chuqurroq kirishga undaydi.	Fantastik unsurlar va ramziy ifodalar bolaning qiziqishini oshirib, ularni axloqiy saboqlarga yo‘naltirishda samarali usul hisoblanadi.

Tarbiyaviy g‘oya va ijtimoiy mas’uliyat	Bolalar adabiyotida ezgulik va yovuzlik kurashi, do‘stlik, birodarlik, adolat kabi tarbiyaviy mavzular aks ettiriladi. Ekologik ongni shakllantirish, milliy qadriyatlarga hurmat, ilm-fanga qiziqishni rivojlantirish ham tarbiyaviy g‘oyalarni kengaytiradi.	Har bir bolalar asarida tarbiyaviy g‘oya muhim ahamiyatga ega bo‘lib, mualliflarning bolalar ongiga qanday mazmun singdirishi katta mas’uliyat talab etadi.
--	--	---

Bolalar adabiyoti asarlari o‘zida ma’naviy qadriyatlarni mujassam etgan holda, bolalarning fikrlash doirasini kengaytirishi, ijodiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishi kerak. Bunda estetik tamoyillar muhim ahamiyatga ega bo‘lib, voqealarning bola nigohidan ifodalanishi, ramziy obrazlar va tarbiyaviy g‘oyalar asarlarning ma’naviy va badiiy qiymatini oshiradi.

Bolalar adabiyotining o‘ziga xos estetik xususiyatlari bola ruhiyati va dunyoqarashiga mos shaklda bo‘lishi lozim. Bola nigohi, sodda lekin mazmunli til, fantastik elementlar va tarbiyaviy g‘oyalar bolalar adabiyotini estetik jozibador qiladi va yosh kitobxonlarning intellektual, ma’naviy o‘sishiga yordam beradi. Bunda yozuvchilarning ijtimoiy mas’uliyati alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular bolalar ruhiyatiga ta’sir qiluvchi g‘oyalarni ehtiyotkorlik bilan yoritishlari zarur.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, global madaniy aloqalar, jahon bolalar adabiyotining yetakchi namunalari bilan tanishuv o‘zbek ijodkorlarini yangidan-yangi mavzular, janrlar, uslublar bilan boyitishga undamoqda. Bugungi kunda o‘zbek adiblari bolalar uchun ilmiy-ommabop asarlar, interaktiv o‘yinlar ko‘rinishidagi ertaklar, elektron kitoblar, audio kitoblar, multfilmlarga asos bo‘luvchi ssenariylarni ko‘proq yaratishi lozim. Chunki bolalar dunyosi informatsion rivojlanish sharoitida an’anaviy kitobxonlik bilan bir qatorda raqamli kontentni ham qabul qilishga o‘rganmoqda.

Shu bilan birga, an’anaviy ertaklar, folklor asarlari, milliy bayram va rasm-rusumlar ham bolalar adabiyoti syujetlari uchun cheksiz mavzu manbai bo‘lib qoladi. O‘zbek bolalar adabiyoti oldida turgan vazifalardan biri – xalq an’analari hamda zamonaviy uslublarni uyg‘unlashtirgan holda, badiiy-estetik saviyasi yuqori, yosh avlodni har tomonlama rivojlantiradigan asarlar yaratishdir.

XULOSA

Bolalar adabiyoti estetikasining rivojlanish tarixi uzoq davrni qamrab olib, xalq og‘zaki ijodi, ertaklar, eposlar, nasriy hikoyalar, keyinchalik yozma adabiy namunalarga asoslangan holda shakllanib keldi. Jahon bolalar adabiyotida Gans Xristian Andersen, Sharl Perro, Bredberi, Sent-Ekzyuperi, L. Kerroll singari ijodkorlar bu yo‘lda katta hissa qo‘shgan bo‘lsalar, o‘zbek adabiyotida G‘afur G‘ulom, Xudoyberdi To‘xtaboyev, Erkin Vohidov kabi ijodkorlar bolalar asarlarini yangi mazmun va estetik ifodalar bilan boyitdilar.

Bolalar adabiyoti nafaqat tarbiyaviy, balki badiiy-estetik ahamiyatga ham ega bo‘lib, bolalarga dunyoni tanish, xalqning o‘ziga xos madaniy qadriyatlarini ich-ichidan his qilishga yordam beradi. Mustaqillik davrida bolalar adabiyotining mavzu va janr doirasi yanada

kengaydi, milliy o‘ziga xoslik va jahon bolalar adabiyoti yutuqlari o‘zaro uyg‘unlashdi. Mazkur jarayon, ayniqsa, globallashuv sharoitida bolalar adiblarining oldiga yangi burch va mas’uliyatlar qo‘ymoqda.

Kelgusida bolalar adabiyoti sohasida izlanishlar, tadqiqotlar davom etib, bolalar ta’lim-tarbiyasining ma’naviy-axloqiy poydevorini yanada mustahkamlashga xizmat qilishi shubhasiz. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar davrida an’anaviy va zamonaviy shakldagi bolalar adabiyotini uyg‘unlashtirish, mavzu va janrlarni boyitish, o‘zbek ijodkorlari ijodiy salohiyatini xalqaro miqyosga olib chiqish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Shu ma’noda, bolalar adabiyoti estetikasini o‘rganish har bir xalqning ma’naviy boqiyiligiga, yosh avlod tarbiyasiga, madaniy me’rosning barkamol avlodlarga yetib borishiga muhim hissa qo‘shadi. Bolalar adabiyoti – bu nafaqat bolalar uchun yozilgan asarlar majmui, balki butun jamiyatning kelajagi va estetik idealidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: Sharq, 1992.
2. G‘ulom G‘. *Shum bola*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1972.
3. To‘xtaboyev X. *Sariq devni minib*. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1979.
4. Anderson G. X. *Ertaklar*. – Moskva: Detskaya Literatura, 1975.
5. Perro Sh. *Ertaklar*. – Moskva: Hudozhestvennaya Literatura, 1969.
6. Carroll L. *Alisa mo‘jizalar mamlakatida*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1970 (tarjima).
7. Sent-Ekzyuperi A. de. *Kichik Shahzoda*. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1986 (tarjima).